

S. Sevastianov // *Ekonomika rozvytku*. – 2015. – No. 1 (73). – P. 77–82.
 11. The Global Talent Competitiveness Index 2014. Growing Talent for Today and Tomorrow [Electronic resource]. – Access mode : <http://global-indices.insead.edu/documents/INSEADGTCIreport2014.pdf>.
 12. Povolotskiy G. Grupa BRIK rasshyryayetsya [Electronic resource] / G. Povolotskiy. – Access mode : <http://www.mgimo.ru/news/experts/document176546.phtml>.
 13. Sarychev V. Perspektivy chelovecheskogo razvitiya na poliakh BRIKS: problemy globalnogo upravleniya [Electronic resource] / V. Sarychev. – Access mode : <http://cyberleninka.ru/article/n/perspektivy-chelovecheskogo-razvitiya-na-polyah-briks-problemy-globalnogo-upravleniya>.
 14. Tse J. The BRICS Institutions: A New Order? [Electronic resource] / J. Tse. – Access mode : <http://www.glimpsef romtheglobe.com/topics/human-security/brics-institutions-new-order-3>.
 15. Awan A. G. Diverging Trends of Human Capital in BRIC Countries [Electronic resource] / A. G. Awan // *International Journal of Asian Social Science* 2 (12): 2195-2219. – Access mode : <http://www.aessweb.com/pdf-files/2195-2219.pdf>.
 16. Sammit BRIKS v Fortaleze (Braziliya) [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.brics.mid.ru>.
 17. Ivashchuk I. *Filosofia ekonomichnoho rozvytku Kytaiu yak chlena BRIKS v umovakh zminy svitovoho ekonomichnoho poriadku* [The philosophy of economic development of China as a BRICS member in the changing world economic order] / I. Ivashchuk, O. Ivashchuk, V. Zakharchuk // *Skhid*. – 2014. – No. 4. – P. 12–19.
 18. Tsiupyn B. BRIK – BIK – i K°. Ekonomiky krain BRIK maiut naishvydshe zrostantia u sviti [Electronic resource] / B. Tsiupyn. – Access mode : http://tyzhden.ua/Eco_nomics/44364.
 19. Ukrainska kryza i novi pidkhydy do polityky bezpeky (hlobalnyi, rehionalnyi ta natsionalnyi vymiry) [Electronic resource]. – Access mode : http://www.google.co.uk/url?url=http://newukraineinstitute.org/media/news/513/file/%25D0%2591%25D1%2580%25D0%25BE%25D1%2588%25D1%258E%25D1%2580%25D0%25B0%2520%25D0%25B1%25D0%25B5%25D0%25B7%25D0%25BF%25D0%25B5%25D0%25BA%25D0%25B0_%25D0%25A3%25D0%259A%25D0%25A0_10.03.2015.docx&rct=j&q=&esrc=s&sa=U&ei=mOByVdj9IIWbSgHk yID4Cg&ved=0CE0QFjAHOAo&usg=AFQjCNHxQopF50yg7rIZ u_ii15ZCDnrhoA.
 20. Reznikova O. Pidsumky chetvertogo sammitu

BRIKS: nove mistse krain shcho rozvyvaiutsia u hlobalizovanomu sviti. Analitychna zapyska [Electronic resource] / O. Reznikova. – Access mode : <http://www.niss.gov.ua/articles/801>.
 21. Vsemirnyy prognoz ot Vsemirnogo banka [Electronic resource]. – Access mode : <https://insider.pro/ru/article/32548>.
 22. Ukraina – 2020. Stratehiia natsionalnoi modernizatsii [Electronic resource]. – Access mode : http://www.google.co.uk/url?url=http://polit.ua/img/upload/Ukraine2020.doc&rct=j&q=&esrc=s&sa=U&ei=Br5yVd-0GMqNsAHaq4HABA&ved=0CDsQFjADOAo&usg=AFQjCNEmzuxld05uVtAeou_jz2q5FRM6uQ.
 23. BRIC Countries – Background, Latest News, Statistics and Original Articles [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.glo balsherpa.org/bric-countries-brics>.

Інформація про автора

Курій Лілія Олександрівна – канд. екон. наук, молодший науковий співробітник науково-дослідної частини Хмельницького національного університету (вул. Інститутська, 11, м. Хмельницький, Україна, 29016, e-mail: liliyakuriy@ukr.net).

Інформация об авторе

Курий Лилия Александровна – канд. екон. наук, младший научный сотрудник научно-исследовательской части Хмельницкого национального университета (ул. Институтская, 11, г. Хмельницкий, Украина, 29016, e-mail: liliyakuriy@ukr.net).

Information about the author

L. Kuriy – PhD in Economics, Junior Researcher of the Scientific and Research Department of Khmelnytskyi National University (11 Instyutaska St., Khmelnytskyi, Ukraine, 29016, e-mail: liliyakuriy@ukr.net).

*Стаття надійшла до ред.
03.09.2015 р.*

УДК 338.43.01/02.075.8

JEL Classification: H10; Q18

ЦІЛЬОВІ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АПК

Бондаревська К. В.

Розглянуто особливості державних та регіональних цільових програм, покликаних забезпечити розвиток агропромислового сектору економіки України; визначено характерні їх риси в сучасних умовах; запропоновано механізм ефективного втілення відповідних програм, урахувавши євроінтеграційні спрямування України.

Проаналізовано особливості цільових програм розвитку АПК та обґрунтовано напрями ефективної їх реалізації.

Використано як загальнонаукові (зокрема, синтезу й аналізу, індукції та дедукції), так і спеціальні методи (абстрактно-логічний, монографічний, статистико-економічний тощо), за допомогою яких автором здійснено аналіз конкретних цільових програм у галузі аграрного сектору економіки, програм та концепцій розвитку села та сільських територій, регіональних цільових програм щодо ефективного функціонування аграрної сфери (на прикладі Дніпропетровської області).

У процесі дослідження результатів виконання цільових програм було виявлено негативні тенденції, зокрема, у контексті порівняння планових та фактичних показників. Визначено не лише проблемні аспекти функціонування сфери АПК, а й проблеми, які перешкоджають досягненню економічного та соціального ефекту цільових програм розвитку. Зокрема, практичному виконанню згаданих програм перешкоджає недостатнє фінансування та неефективне використання цільових коштів, суперечності законодавчих важелів впливу. Важливим кроком до вирішення наявних проблем, на думку автора, має стати посилення державного контролю за процесом утілення в життя цільових програм і концепцій, розвиток дорадництва, навчальних та консультаційних послуг.

Ключові слова: державне регулювання, державні цільові програми, регіональні цільові програми, державна підтримка, аграрний сектор.

ЦЕЛЕВЫЕ ПРОГРАММЫ РАЗВИТИЯ КАК ДЕЙСТВЕННЫЙ ИНСТРУМЕНТ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ АПК

Бондаревская К. В.

Рассмотрены особенности государственных и региональных целевых программ, которые призваны обеспечить развитие агропромышленного сектора экономики Украины; определены характерные их черты в современных условиях; предложен механизм эффективного воплощения соответствующих программ с учетом евроинтеграционных устремлений Украины.

Проанализированы особенности целевых программ развития АПК и обоснованы направления эффективной их реализации.

Использованы как общенаучные (в частности, синтеза и анализа, индукции и дедукции), так и специальные методы (абстрактно-логический, монографический, статистико-экономический и т. п.), с помощью которых автором осуществлен анализ конкретных целевых программ в сфере аграрного сектора экономики, программ и концепций развития села и сельских территорий, региональных целевых программ по эффективному функционированию аграрной сферы (на примере Днепропетровской области).

В процессе исследования результатов выполнения целевых программ были обнаружены негативные тенденции, в частности, в контексте сравнения плановых и фактических показателей. Определены не только проблемные аспекты функционирования сферы АПК, но и проблемы, которые препятствуют достижению экономического и социального эффекта целевых программ развития. В частности, практическому выполнению названных программ препятствует недостаточное финансирование и неэффективное использование целевых средств, противоречия законодательных рычагов влияния. Важным шагом к решению имеющихся проблем, по мнению автора, должно стать усиление государственного контроля за процессом воплощения в жизнь целевых программ и концепций, развитие консультирования, учебных и консультационных услуг.

Ключевые слова: государственное регулирование, государственные целевые программы, региональные целевые программы, государственная поддержка, аграрный сектор.

TARGET PROGRAMS OF DEVELOPMENT AS AN EFFECTIVE TOOL FOR STATE REGULATION OF THE AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX

K. Bondarevska

The features of the state and regional target programs designed to ensure the development of the agro-industrial sector of Ukraine have been reviewed; their current features have been defined; a mechanism of effective implementation of relevant programs in terms of the European integration aspirations of Ukraine has been offered.

The features of the target agro-industrial development programs have been analyzed and effective implementation ways have been substantiated.

The general scientific methods (in particular, synthesis and analysis, induction and deduction), as well as special methods (abstract and logical, monographic, statistical and economic and so on), have been used to analyze the specific target programs in the agrarian sector, the programs and concepts of the rural development and regional programs for the effective functioning of the agricultural sector (with Dnipropetrovsk region taken as an example).

In the process of research on the implementation of the target programs some negative tendencies have been discovered, particularly in the context of comparison of the planned and actual indexes. Both the problematic aspects of functioning of the agrarian sector and problems that hinder the achievement of the economic and social effect of target development programs have been identified. In particular, insufficient financing and inefficient use of trust funds and contradictions of the legislative leverage hinder the practical implementation of the above programs. In the author's opinion, an important step towards solving the current problems should be the strengthening of state control over the process of implementation of the programs and concepts, extension of counselling, training and consulting services.

Keywords: state regulation, state target programs, regional target programs, state support, agrarian sector.

Сучасний стан економічних процесів, які відбуваються в Україні, засвідчує необхідність у збалансованому використанні державних та ринкових інструментів впливу. Одночасно державне регулювання набуває актуальності у стратегічних для країни галузях економіки, серед яких особливе місце посідає агропромисловий комплекс (АПК). В умовах недостатньої конкурентоспроможності сільсько-господарської продукції та прибутковості аграрних підприємств, порівняно із країнами ЄС, наявності проблем матеріально-технічного, фінансового, інноваційного забезпечення вітчизняних агроформувань, а також цілою низкою проблем соціально-трудової сфери (безробіття на селі, низького рівня оплати праці та розвитку трудового потенціалу, міграції, кризового стану більшості сільських територій тощо) провідна роль у процесі регулювання соціально-економічних відносин має належати саме державі. Важливим інструментом державного впливу є цільові програми розвитку, які діють як на національному, так і регіональному рівнях.

Вивченням теоретичних і практичних аспектів державної політики, зокрема в галузі АПК, займалися вчені-дослідники Бородіна О. М., Лупенко Ю. О., Месель-Веселяк В. Я., Могильний О. М., Прокопа І. В., Саблук П. Т. та ін. Здійснений аналіз досліджень та публікацій вітчизняних учених засвідчив наявність достатньо широкого визначення основних аспектів державної економічної політики та обґрунтування доцільності використання державних важелів впливу. Однак потребує своєї конкретизації вивчення чинних цільових програм розвитку, оцінювання їх результатів, а також визначення напрямів підвищення ефективності їх реалізації.

Метою наукової статті є дослідження особливостей цільових програм розвитку АПК та обґрунтування напрямів ефективної їх реалізації. Наукову базу дослідження становили праці вчених-дослідників, які займаються вивченням питань державної політики та ефективності окремих її інструментів. За основу було взято конкретні цільові програми в галузі аграрного сектору економіки, програми та концепції розвитку села та сільських територій, регіональні цільові програми щодо ефективного функціонування аграрної сфери (на прикладі Дніпропетровської області).

У процесі проведення дослідження було використано інформацію Міністерства аграрної політики та продовольства України, Державної служби статистики України, Рахункової палати України, Дніпропетровської обласної ради. Як методологічну базу було використано сукупність методів як загальнонаукових, так і економічного характеру, зокрема: абстрактно-логічний, монографічний, статистико-економічний тощо.

Серед усієї сукупності інструментів державного регулювання особливої уваги заслуговують цільові програми, які забезпечують комплексне поєднання фінансових, трудових, інформаційних, методичних ресурсів, ураховуючи вимоги чинного законодавства та можливості держави або конкретного регіону.

Згідно із Законом України "Про державні цільові програми" від 18.03.2004 р. № 1621/IV, державна цільова програма являє собою комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, спрямованих на вирішення найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, здійснюваних із використанням коштів Державного бюджету України та погоджених за термінами виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням [1]. Отже, у самому визначенні цього терміна міститься така характерна ознака, як цільова спрямованість коштів. До того ж джерелом фінансування може виступати Державний бюджет України (державні програми), обласні та місцеві бюджети регіонів (регіональні, місцеві програми), а також можливим є спільне фінансування в разі створення та реалізації так званих змішаних цільових програм. Крім того, можливим є і залучення коштів вітчизняних або зарубіжних інвесторів.

Із метою детального вивчення особливостей такого інструменту державної політики, як цільові програми, доречно визначити їх характерні риси:

- цільова спрямованість та безповоротність коштів;
- визначеність термінів, виконавців та масштабів реалізації;
- усебічний аналіз проблеми, вирішення якої покликана забезпечити програма;
- обґрунтування економічного та соціального ефекту від реалізації програми, прогнозування результатів.

Серед економічних цільових програм аграрного напряму розрізняють програми, спрямовані на розвиток інфраструктури села, збільшення зайнятості населення в сільській місцевості, розвиток земельних відносин та форм господарювання, розвиток аграрного ринку та сфери виробництва, фінансове та інвестиційне забезпечення розвитку аграрної науки та освіти, удосконалення системи управління тощо [2].

Основною передумовою створення державних цільових програм є проблемні аспекти функціонування сфери АПК, серед яких:

1. Відсутність паритетних (збалансованих) економічних відносин між сільським господарством та галузями, що забезпечують виробництво матеріально-технічних засобів, зберігання, перероблення та реалізацію сільськогосподарської продукції, а також між аграрним сектором та іншими галузями економіки. До того ж слід ураховувати специфічні особливості аграрного виробництва, зокрема природно-кліматичні умови, сезонність виробництва, необхідність у постійному підтриманні родючості ґрунтів, повільну швидкість обороту обігових коштів.

2. Невисокий рівень конкурентоспроможності вітчизняних агроформувань, порівняно із сільськогосподарськими підприємствами розвинутих країн ЄС, монополізація аграрного ринку та недосконалість цінових механізмів; проблема забезпечення продовольчої безпеки України в умовах інтеграції до світового економічного простору.

3. Невідповідність вітчизняної нормативно-правової бази європейським стандартам, незадовільне законодавче забезпечення розвитку аграрної сфери та захист прав селян.

4. Недостатній, порівняно із країнами Європи, обсяг фінансування АПК та малоефективне використання бюджетних коштів.

5. Дефіцит робочих місць на селі, який спричиняє зростання безробіття та міграційні процеси.

6. Низький рівень оплати сільськогосподарської праці, що негативно впливає на рівень доходів та життя сільського населення.

7. Недостатнє забезпечення інноваційного розвитку та впровадження інновацій.

8. Проблема розвитку та ефективного відтворення трудового потенціалу на селі, забезпечення відповідного наукового та освітнього рівня.

9. Незадовільний стан сільської інфраструктури, зокрема транспортної мережі та систем зв'язку, об'єктів медичного, освітнього, спортивно-оздоровчого, культурного і побутового характеру.

Щодо вирішення визначальних проблем аграрної економіки та розвитку сільської інфраструктури важливого значення набуває Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року. Метою Програми є забезпечення життєздатності сільського господарства, його конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринку, гарантування продовольчої безпеки країни, збереження селянства як носія української ідентичності, культури та духовності [3]. У результаті реалізації Програми передбачено досягнення комплексного ефекту як економічного, так і соціального характеру. Так, Програма має сприяти зростанню зайнятості та рівня життя населення, продовольчій незалежності держави шляхом збільшення обсягів виробництва; оновленню матеріально-технічної бази агроформувань на 15 % кожного року; дотриманню раціональних норм споживання населенням основних харчових продуктів; упровадженню європейських стандартів виробництва тощо. Крім того, передбачено зростання обсягів валової продукції, експорту продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції, залучених інвестицій. Безумовно, усі вказані напрями є вкрай важливими для аграрного сектору економіки України на сучасному етапі її розвитку.

Реалізація Програми проходить у три етапи: 2008 – 2009 рр.; 2010 – 2011 рр.; 2011 – 2015 рр. Таким чином, зараз виконують третій, останній етап Програми, саме тому можна зробити певні висновки щодо її виконання (табл. 1).

Таблиця 1

**Аналіз досягнення показників
випуску сільськогосподарської продукції
згідно з Державною цільовою програмою розвитку
українського села на період до 2015 року (млн тонн)
[Analysis of the achievement of indicators of agricultural
products output under the State target program of development
of the Ukrainian village for the period up to 2015 (mln tons)]**

Показники	Роки		2010		2015 (план)
	2008	факт	план	факт	
Зерно	40,0	53,3	42,0	39,3	50,0
% виконання плану	100,0	133,3	100,0	93,6	–
Цукрові буряки	21,9	13,4	23,5	13,7	25,0
% виконання плану	100,0	61,2	100,0	58,3	–
Насіння олійних	7,4	6,5	8,5	6,8	14,0
% виконання плану	100,0	87,8	100,0	80,0	–
Картопля	19,0	19,5	18,0	18,7	18,0
% виконання плану	100,0	102,6	100,0	103,9	–
Овочі	7,4	8,0	8,0	8,1	8,0
% виконання плану	100,0	108,1	100,0	101,3	–
Плоди та ягоди	1,6	1,5	1,7	1,7	3,2
% виконання плану	100,0	93,8	100,0	100,0	–
М'ясо	3,0	1,9	3,2	2,1	5,1
% виконання плану	100,0	64,4	100,0	65,6	–
Молоко	12,0	11,8	12,6	11,2	20,0
% виконання плану	100,0	98,3	100,0	88,9	–
Яйця, млрд шт.	13,0	15,0	13,8	17,1	17,0
% виконання плану	100,0	115,4	100,0	123,9	–

Джерело: розраховано автором за даними [4; 5].

Source: calculated by the author based on the data of [4; 5].

Згідно з аналізом фактичного виконання поставлених завдань, здебільшого наявна незадовільна динаміка щодо досягнення запланованого випуску стратегічно важливих видів сільськогосподарської продукції, серед яких зерно, цукрові буряки, насіння олійних, м'ясо, молоко. Так, у 2010 р. за даними видами продукції план виконано лише на 93,6 % (зерно), 58,3 % (цукрові буряки), 80 % (олійні), 65,6 % (м'ясо), 88,9 % (молоко). Таким чином, у контексті випуску продукції сільського господарства заходи Програми лише частково сприяли досягненню прогнозованих показників.

На жаль, на шляху досягнення запланованих рівнів ефективності Програми постали перешкоди як законодавчого, так і фінансового характеру. По-перше, ряд законодавчих та нормативно-правових актів, які мали б забезпечувати виконання заходів, не погоджено між собою, або взагалі не ухвалено. По-друге, виконавцями Програми і головними розпорядниками коштів державного бюджету на її заходи спрямовано лише 68,2 % від прогнозованого обсягу, через що відповідні заходи не було виконано у повному обсязі [6]. Це стосується формування транспортної мережі, житлового

будівництва, облаштування медичних та спортивно-оздоровчих закладів. Щодо функціонування сільськогосподарських підприємств одним із проблемних питань щодо досягнення ними високих показників продуктивності праці та прибутковості виробництва залишається оновлення матеріально-технічної бази. За результатами Програми показник щорічного оновлення технічної бази сільського господарства, який мав збільшуватися щороку на 15 %, становив: у 2008 р. – 11,4 %; 2009 р. – 5,3 %; 2010 р. – 7,3 %; 2011 р. – 8,9 % [6]. Соціальна сфера села як і до виконання державних заходів виявляє проблемні аспекти (зокрема, низький рівень оплати праці, незбалансоване споживання продуктів харчування). Крім того, заходи соціальної сфери фінансувалися лише на 14,1 % від запланованих обсягів.

Усі ці та інші факти щодо невиконання окремих положень Програми негативно впливають на кінцевий результат її впровадження. Із метою недопущення помилок у процесі реалізації цільових програм є необхідним: чіткий контроль за використанням коштів державного бюджету у процесі виконання заходів із боку органів влади; постійний моніторинг виконання цільової програми на принципах відкритості, прозорості та оприлюднення результатів; законодавче забезпечення дієвості програм розвитку, удосконалення нормативно-правової бази та приведення її у відповідність до фактичного стану економічних процесів у державі.

Вирішити проблеми українського села покликано і Концепцію розвитку сільських територій (проект), яка розробляється Міністерством аграрної політики і продовольства України. Вона визначає основним своїм пріоритетом формування конкурентоспроможного сільського господарства, нарощування людського та соціального капіталу на основі раціонального використання наявних ресурсів. Основними напрямками реалізації цієї Концепції є: підвищення рівня якості життя сільського населення; охорона та збереження природних ресурсів у сільській місцевості; розвиток сільської економіки; удосконалення системи управління сільськими територіями; освіта та інформаційно-консультативне забезпечення [7]. Викликає інтерес, зокрема, розвиток сільської економіки, визначальними факторами якого є підтримка дрібних та середніх агроформувань, поширення кооперації, а також стимулювання інноваційно-інвестиційних процесів.

Немаловажним інструментом державного регулювання на рівні регіону є регіональні цільові програми. Серед цілого ряду цільових програм економічного, соціального, екологічного характеру доцільно окремо виділити саме ті, які стосуються аграрного сектору економіки та розвитку сільських територій.

Так, Програма розвитку земельних відносин і охорони земель у Дніпропетровській області на 2011 – 2018 рр. має на меті зростання обсягів виробництва рослинницької продукції, підвищення родючості ґрунтів, забезпечення високого рівня конкурентоспроможності сільського господарства як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках.

Програму слід здійснювати двома етапами: перший етап – організаційний (організація робіт щодо підвищення родючості ґрунтів шляхом меліоративних заходів); на другому етапі вживають заходів щодо розвитку земельних відносин та охорони земель. До того ж за обсягами фінансування найбільшу питому вагу становлять кошти місцевого та обласного бюджетів (відповідно, 35,5 та 33,7 %). Кошти державного бюджету становили 23,2 %. За результатами виконання цієї програми передбачено не лише підвищення родючості ґрунтів та нарощування обсягів виробництва, а й здійснення консервації деградованих і малопродуктивних земель, відновлення стану та функції порушених земель тощо [8]. Таким чином, значення Програми полягає у збереженні та відтворенні найбільш цінного ресурсу держави – землі.

Із метою поліпшення стану тваринницької галузі у процесі своєї реалізації перебуває Програма розвитку молочного скотарства на період до 2015 року. Одним із головних напрямів її виконання є збільшення поголів'я корів у всіх категоріях господарств області у 2010 – 2014 рр. на 4,1 тис. голів (на 10 %), виробництва молока – на 9,8 тис. тонн (на 10 %), будівництво та технологічне обладнання двох молочних комплексів, молочно-товарної ферми та реконструкція пологового відділення для корів [9].

Зважаючи на збитковість галузі тваринництва, спричиненої диспаратом цінних відносин та недосконалістю механізму державної підтримки, передбачено державне фінансування придбання поголів'я корів (для сільськогосподарських підприємств), доїльних апаратів та молокозвів (для обслуговуючих кооперативів), будівництво ферм та молочних комплексів.

Визначальними напрямками діяльності в межах Програми є збільшення поголів'я ВРХ (за рахунок закупівлі поголів'я продуктивних порід), поліпшення матеріально-технічної бази обслуговуючих кооперативів. Слід зазначити, що основний наголос Програми поставлено на забезпечення розвитку саме великотоварного виробництва на основі впровадження інноваційних технологій. За джерелами фінансування складову частину становлять кошти залучених джерел (у тому числі власні кошти господарств та банківські кредити) – 70,5 %. Фінансові кошти державного та обласного бюджету становлять, відповідно, 14,5 та 13,7 %.

Однак слід зазначити часткове виконання заходів Програми, що не сприяло зростанню чисельності поголів'я та виробництва молока (табл. 2).

Таблиця 2

**Аналіз досягнення основних показників
Програми розвитку молочного скотарства
на період до 2015 року
[Analysis of the achievement of main indicators
of the suckling cattle breeding development program
for the period up to the year 2015]**

Показники \ Роки	2012		2013		2014	
	план	факт	план	факт	план	факт
Чисельність поголів'я ВРХ, усього, тис. голів	137,3	146,2	146,0	144,7	147,0	139,5
% виконання плану	100,0	106,5	100,0	99,1	100,0	94,9
У тому числі корів, тис. голів	79,8	80,2	86,5	80,2	87,5	78,7
% виконання плану	100,0	100,5	100,0	92,7	100,0	89,9
Виробництво молока, тис. тонн	343,4	343,4	367,0	348,0	369,0	357,1
% виконання плану	100,0	100,0	100,0	94,8	100,0	96,8

Джерело: розраховано автором за даними [4].

Source: calculated by the author based on the data of [4].

Якщо у 2012 році стан розвитку галузі дещо поліпшився, то наступними роками (2013 – 2014 рр.) спостерігається часткове досягнення планових показників.

Серед регіональних цільових програм останніх років слід зазначити Програму відновлення систем зрошуваного землеробства у Дніпропетровській області на 2013 – 2021 рр. Вона має на меті підвищення ефективності використання

меліоративних систем області, нарощування обсягів виробництва в рослинництві, підвищення родючості ґрунтів, забезпечення життєздатності сільського господарства, його конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках [10]. Таким чином, її мета є подібною до Програми розвитку земельних відносин і охорони земель. Водночас основний акцент зроблено на заходи щодо підвищення родючості ґрунтів шляхом збільшення зрошуваних земель.

Окремі уваги заслуговують цільові програми соціального спрямування, серед яких Програма зайнятості населення Дніпропетровської області на 2012 – 2017 рр. Вона має на меті забезпечення державного регулювання ринку праці за допомогою правових, організаційних і економічних важелів для сприяння зайнятості населення, детінізації ринку праці, ефективного використання робочої сили та соціального захисту неконкурентоспроможних верств населення [11]. Виходячи із наявної ситуації у сфері зайнятості сільського населення регіону, доцільним є створення та впровадження регіональної цільової програми зайнятості на селі та розвитку сільських територій, яка сприятиме вирішенню проблем безробіття, міграції селян, розбудові об'єктів сільської інфраструктури. Окремий аспект питання зайнятості – утримання та залучення молоді до праці на селі. Ця проблема має місце не лише у Дніпропетровському регіоні, а й загалом по країні. Особливу увагу в цьому напрямі слід приділяти: створенню нових робочих місць, зростанню оплати аграрної праці, створенню ефективної та привабливої системи молодіжного кредитування, удосконаленню системи навчання, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації як у ВНЗ, так і безпосередньо на виробництві; розширенню мережі навчальних закладів I – II рівнів акредитації (аграрних ліцеїв, училищ, коледжів); розбудові невиробничої інфраструктури в сільських районах тощо [12].

Важливим кроком у напрямі розвитку аграрної галузі є реалізація Стратегії підвищення конкурентоспроможності економіки Дніпропетровської області, яка з-поміж цілого ряду інших заходів надає пріоритет формуванню кластеру сільського господарства. За умови практичного впровадження заходів Стратегії передбачено підвищення середнього рівня продуктивності в рослинництві та тваринництві до кінця 2020 р. в півтора рази, що дозволить збільшити загальний обсяг сільськогосподарського виробництва в регіоні до 115 % від рівня 1990 р. [13].

Цілком зрозумілим є той факт, що регіональні цільові програми та стратегії розвитку, узяті до впровадження, ґрунтуються на загальнодержавних пріоритетах формування економічної політики. Так, важливе значення для функціонування аграрної галузі має Програма розвитку АПК України на період до 2020 року, розроблена експертами Української аграрної асоціації (УАА) та взята за основу Міністерством аграрної політики та продовольства України. Головною метою Програми є визначення економічних та організаційно-правових умов, необхідних для ефективного розвитку аграрного сектору, виходячи із єдності економічних, соціальних та екологічних вимірів сталого розвитку суспільства для стабільного забезпечення населення країни якісним, безпечним, доступним продовольством [14]. Програма враховує зарубіжний досвід аграрної політики, зокрема в контексті фінансової підтримки агровиробників з боку держави задля компенсації переваг на зовнішніх ринках. Серед розділів документу – п'ять напрямів реалізації Програми: реформування земельних відносин; розвиток інфраструктури; регулювання ринків, реформування державних органів, навчальних та наукових закладів в АПК; продовольча безпека, підвищення безпечності та якості харчових продуктів; стимулювання розвитку малих агрогосподарств.

Безумовно, усі згадані стратегії, концепції та цільові програми мають на меті виконання важливих завдань щодо зростання прибутковості та конкурентоспроможності агроформувань, розвитку сільських територій, підвищення рівня життя селян. Однак на шляху практичної реалізації запланованих заходів виникають проблеми, які перешкоджають досягненню економічного та соціального ефекту цільових програм. Серед них:

недосконалість механізмів цінового, податкового, грошово-кредитного та соціально-економічного регулювання та непогодженість законодавчої бази;

залежність аграрної політики від мінливості зовнішнього середовища; нестабільність політичної та економічної ситуації в державі;

складний механізм отримання державної допомоги, відсутність поінформованості селян щодо цих питань (як результат – фінансові ресурси отримують великі приватні підприємства);

недостатній обсяг фінансування цільових програм, неефективність використання коштів (наприклад, Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року);

припинення функціонування окремих державних цільових програм, через що певні напрями державної підтримки перестали діяти (так, припинила існування Державна цільова програма підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року); незадовільний рівень державного контролю за ходом реалізації цільових програм.

Вирішенню цих проблемних питань сприятиме формування ефективного механізму взаємодії державних та ринкових інструментів регулювання на основі вдосконаленої законодавчої бази, урахування сучасні реалії функціонування економіки України та передового зарубіжного досвіду. Зокрема, доцільним є спрощення процедури отримання державної фінансової допомоги для аграрних підприємств, забезпечення відкритості та прозорості цього механізму; фінансування у повному обсязі заходів, передбачених державними цільовими програмами; посилення державного контролю за використанням бюджетних коштів. Крім того, важливим є розвиток дорадництва в контексті надання консультаційних, інформаційно-методичних, навчальних послуг для керівництва підприємств, а також фахівців державного апарату в галузі сільського господарства щодо змін нормативно-правового поля, системи управління галуззю, механізмів державної підтримки, оволодіння новітніми науково-технічними розробками тощо [15].

В умовах сучасного розвитку аграрного сектору економіки країни набуває актуальності державне регулювання економічних процесів, і особливо це стосується стратегічно важливих галузей для країни, зокрема АПК. Дієвим інструментом державного впливу, який поєднує законодавчі, адміністративні, економічні, науково-методичні аспекти, є державні цільові програми. Особливого значення для подальшого розвитку АПК України в умовах входження до світового економічного простору набуває Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року, Концепція розвитку сільських територій, Програма розвитку АПК України на період до 2020 року. Ураховуючи загальнодержавні напрями розвитку галузі, створюють та реалізують регіональні цільові програми. У Дніпропетровській області – це Програма розвитку земельних відносин і охорони земель, Програма розвитку

молочного скотарства, Програма відновлення систем зрошувального землеробства. Вирішити проблеми безробіття покликано Програму зайнятості населення Дніпропетровської області. Визначальні напрями функціонування цих програм повною мірою відповідають ухваленій у 2011 р. Стратегії підвищення конкурентоспроможності економіки регіону. Однак, незважаючи на ґрунтовну роботу щодо формування та оцінювання дієвості згаданих програм, їх практичному виконанню перешкоджає недостатнє фінансування та неефективне використання цільових коштів, суперечності законодавчих важелів впливу тощо. На думку автора, важливим кроком до вирішення наявних проблем має стати посилення державного контролю за процесом утілення в життя цільових програм і концепцій, розвиток дорадництва, навчальних та консультаційних послуг.

Література: 1. Про державні цільові програми : Закон України від 18.03.2004 р. № 1621-IV (поточна редакція від 02.12.2012 р., підстава 5463-17) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1621-15>. 2. Агєєв Д. О. Особливості державних цільових програм як інструменту розвитку економіки та їх класифікація / Д. О. Агєєв // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 3 (7). – С. 155–161. 3. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року // Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158 (поточна редакція від 20.12.2013 р., підстава 875-2013-п) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-п>. 4. Сільське господарство України за 2013 рік : статистичний збірник. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 399 с. 5. Сільське господарство України за 2008 рік : статистичний збірник. – К. : Державна служба статистики України, 2009. – 369 с. 6. Про результати аудиту виконання заходів Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року : бюлетень, підготовлено за матеріалами Звіту про результати аудиту виконання заходів Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року. – К. : Рахункова палата України, 2013. – 31 с. 7. Концепція розвитку сільських територій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mi.nagro.gov.ua/apk?nid=14008>. 8. Про Програму розвитку земельних відносин і охорони земель у Дніпропетровській області на 2011 – 2018 роки : рішення обласної ради від 25.03.2011 № 73-5/VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oblrada.dp.ua/official-records/decisions/21/575>. 9. Про Програму розвитку молочного скотарства на період до 2015 року : рішення обласної ради від 14.05.2010 № 706-24/V [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oblrada.dp.ua/official-records/decisions/0/428>. 10. Про Програму відновлення систем зрошувального землеробства у Дніпропетровській області на 2013 – 2021 роки : рішення обласної ради від 21.12.2012 р. № 390-17/VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oblrada.dp.ua/official-records/decisions/33/888>. 11. Про програму зайнятості населення Дніпропетровської області на 2012 – 2017 роки : рішення обласної ради від 23.11.2012 р. № 353-16/VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.feg.org.ua/news/foundation_news/324.html. 12. Бондаревська К. В. Особливості реалізації державної регіональної політики в галузі сільського господарства / К. В. Бондаревська // Вісник Запорізького національного університету. – 2012. – № 3 (15). – С. 107–111. 13. Фонд "Ефективне управління" : офіційний сайт. – Режим доступу : http://www.feg.org.ua/news/foundation_news/324.html. 14. Програма розвитку АПК на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uagra.com.ua/?page_id=701. 15. Собкевич О. В. Щодо розбудови механізмів державної підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні. Аналітична записка ; Відділ секторальної економіки [Електронний ресурс] / О. В. Собкевич, В. М. Русан, А. Д. Юрченко. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/910>. 16. Bondarevska K. State Support of the Agricultural

Enterprises: Present State and Peculiarities / K. Bondarevska // The Advanced Science Journal (USA). – 2013. – Issue 12. – P. 8–10. 17. Гарашук О. В. Соціальна сфера – важливий чинник відродження сільських територій: стан, проблеми, шляхи їх розв'язання / О. В. Гарашук, В. І. Куценко // Економіка розвитку. – 2015. – № 1 (73). – С. 14–20. 18. Забуранна Л. В. Фактори впливу на процес формування стратегії економічного розвитку АПК / Л. В. Забуранна, Н. В. Попрозман // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 8 (170). – С. 111–118.

References: 1. Pro derzhavni tsilovi prohramy : Zakon Ukrainy vid 18.03.2004 r. № 1621-IV (potochna redaktsiia vid 02.12.2012 r., pidstava 5463-17) [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1621-15>. 2. Ahieiev D. O. *Osoblyvosti derzhavnykh tsilovykh prohram yak instrumentu rozvytku ekonomiky ta yikh klasyfikatsiia* [Features of the state target programs as a tool of economic development and their classification] / D. O. Ahieiev // Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. – 2010. – No. 3 (7). – P. 155–161. 3. Derzhavna tsilova prohrama rozvytku ukrainskoho sela na period do 2015 roku // Pro zatverdzhennia Derzhavnoi tsilovoi prohramy rozvytku ukrainskoho sela na period do 2015 roku : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19 veresnia 2007 r. No. 1158 (potochna redaktsiia vid 20.12.2013 r., pidstava 875-2013-p) [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-p>. 4. Silske hospodarstvo Ukrainy za 2013 rik : statystychnyi zbirnyk. – K. : Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2014. – 399 p. 5. Silske hospodarstvo Ukrainy za 2008 rik : statystychnyi zbirnyk. – K. : Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2009. – 369 p. 6. Pro rezultaty audytu vykonannia zakhodiv Derzhavnoi tsilovoi prohramy rozvytku ukrainskoho sela na period do 2015 roku : biuleten, pidhotovleno za materialami Zvitu pro rezultaty audytu vykonannia zakhodiv Derzhavnoi tsilovoi prohramy rozvytku ukrainskoho sela na period do 2015 roku. – K. : Rakhunkova palata Ukrainy, 2013. – 31 p. 7. Kontseptsiiia rozvytku silskykh terytorii [Electronic resource]. – Access mode : <http://mi.nagro.gov.ua/apk?nid=14008>. 8. Pro Prohramu rozvytku zemelnykh vidnosyn i okhorony zemel u Dnipropetrovskii oblasti na 2011 – 2018 roky : rishennia oblasnoi rady vid 25.03.2011 r. No. 73-5/VI [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.oblrada.dp.ua/official-records/decisions/21/575>. 9. Pro Prohramu rozvytku molochnoho skotarstva na period do 2015 roku : rishennia oblasnoi rady vid 14.05.2010 r. No. 706-24/V [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.oblrada.dp.ua/official-records/decisions/0/428>. 10. Pro Prohramu vidnovlennia system zroshuvanoho zemlerobstva u Dnipropetrovskii oblasti na 2013 – 2021 roky : rishennia oblasnoi rady vid 21.12.2012 r. No. 390-17/VI [Electronic resource]. – Access mode : <http://oblrada.dp.ua/official-records/decisions/33/888>. 11. Pro Prohramu zainiatosti naseleennia Dnipropetrovskoi oblasti na 2012 – 2017 roky : rishennia oblasnoi rady vid 23.11.2012 r. No. 353-16/VI [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.oblrada.dp.ua/official-records/decisions/32/864>. 12. Bondarevska K. V. *Osoblyvosti realizatsii derzhavnoi rehionalnoi polityki v haluzi silskoho hospodarstva* [Features of realization of the state regional policy in agriculture] / K. V. Bondarevska // Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. – 2012. – No. 3 (15). – P. 107–111. 13. *Fond "Efektivne upravlinnia"* : ofitsiyni sait. – Access mode : http://www.feg.org.ua/news/foundation_news/324.html. 14. Prohrama rozvytku APK na period do 2020 roku [Electronic resource]. – Access mode : http://www.uagra.com.ua/?page_id=701. 15. Sobkevych O. V. Shchodo rozbudovy mekhanizmiv derzhavnoi pidtrymky silskohospodarskoho vyrobnytstva v Ukraini. Analitychna zapyska ; Viddil sektoralnoi ekonomiky [Electronic resource] / O. V. Sobkevych, V. M. Rusan, A. D. Yurchenko. – Access mode : <http://www.niss.gov.ua/articles/910>. 16. Bondarevska K. State Support of the Agricultural Enterprises: Present State and Peculiarities / K. Bondarevska // The Advanced Science Journal (USA). – 2013. – Issue 12. – P. 8–10. 17. Hara-shchuk O. V. *Sotsialna sfera – vazhlyvyi chynnyk vidrodzhennia silskykh terytorii: stan, problemy, shliakhy yikh rozviazannia* [Social sphere is an important factor of the revival of rural territories: state,

problems and solutions] / O. V. Harashchuk, V. I. Kutsenko // *Ekonomika rozvytku*. – 2015. – No. 1 (73). – P. 14–20. 18. Ziburanna L. V. *Faktory vplyvu na protses formuvannia stratehii ekonomichnoho rozvytku APK* [Factors of the influence on the process of the formation of the strategy of economic development of the agrarian sector] / L. V. Ziburanna, N. V. Poprozman // *Aktualni problemy ekonomiky*. – 2015. – No. 8 (170). – P. 111–118.

Інформація про автора

Бондаревська Ксенія Валентинівна – канд. екон. наук, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці Дніпропетровської державної фінансової академії (вул. Аржанова, 12, м. Дніпропетровськ, Україна, 49000, e-mail: kseny-8888@mail.ru).

Інформація об авторе

Бондаревская Ксения Валентиновна – канд. экон. наук, доцент кафедры управления персоналом и экономики труда Днепропетровской государственной финансовой академии (ул. Аржанова, 12, г. Днепропетровск, Украина, 49000, e-mail: kseny-8888@mail.ru).

Information about the author

K. Bondarevska – PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Personnel Management and Labour Economics of Dnipropetrovsk State Financial Academy (12 Arzhanov St., Dnipropetrovsk, Ukraine, 49000, e-mail: kseny-8888@mail.ru).

*Стаття надійшла до ред.
04.09.2015 р.*

УДК 330.341.1

JEL Classification: Z13; R11; D23

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ТА ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ

**Гавкалова Н. Л.
Гришина В. В.**

Наведено визначення поняття "соціальний капітал". Розкрито сутнісну характеристику соціального капіталу шляхом визначення його структури, основних елементів, досліджено стани соціального капіталу, причини їх утворення. Визначено важливу складову частину формування концепції соціального капіталу, якою є аналіз його форм: структурного та когнітивного капіталу. Структурний капітал формують за допомогою суспільних інститутів, мереж, асоціацій, він передбачає певні базові правила, яким підпорядковано їх існування. До когнітивної складової частини соціального капіталу зараховано довіру, відносини, цінності, норми та способи поведінки.

Виділено ряд функцій, які розкривають сутність соціального капіталу, а точніше його елементи, зазначено, яким чином вони впливають на рівень трансакційних витрат. З'ясовано сутність трансакційних витрат, розглянуто їх класифікацію. Досліджено роль соціального капіталу у взаємозв'язку із трансакційними витратами, яка полягає в мінімізації останніх.

Проаналізовано критерій погодження інтересів різних агентів, що є істотною ознакою, яка характеризує трансакційні витрати та залежить від прийнятих норм і правил, що є одними з компонентів визначення соціального капіталу. Виділено гарантії як результат погодження інтересів. З'ясовано необхідність у забезпеченні гарантій, невизначеність яких виникає із-за обмеженої раціональності та опортунізму, які є поведінковими передумовами виникнення та, можливо, збільшення трансакційних витрат. Вироблення правил та дотримання їх підсилює гарантії і скорочує трансакційні витрати, що виникають унаслідок невизначеності, але слід зауважити, що цей процес також додає трансакційні витрати. Визначено ефективність вироблення нових правил у тому разі, якщо витрати на вироблення правила менші, ніж величина, на яку скорочуються трансакційні витрати в результаті впровадження нового правила. З'ясовано, що правила ефективні лише зі сформованим механізмом їх захисту та можуть уважатися інститутами, зміна яких є ефективним інструментом скорочення трансакційних витрат.